

کارکرد نمادین رنگ‌ها در فضا سازی انیمیشن‌های مذهبی ایرانی

چکیده

رنگ‌ها در تمدن‌های گوناگون دارای ارزش‌ها و کارکردهای گوناگونی اعم از روانی، فلسفی، آئینی، مذهبی و غیره هستند. رنگ‌ها می‌توانند حامل پیام‌های گوناگون آشکار یا ضمنی بوده و بر احساس، ارتباطات، تفکر، اندیشه، و رفتارهای شخصی یا گروهی تأثیرگذار باشند. ایران زمین با قدمتی کهن در بافتار سنتی و یا مدرن خود از وجوه و ویژگی‌های رنگ در همه زمینه‌های زیستی و داشته‌های فرهنگی، هنری و مذهبی‌اش بهره برده است. رنگ‌ها همواره هویتی آشکار یا پنهان داشته‌اند که به تناسب اعتقاد ایرانیان مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در قرآن و احادیث و روایات حتی به لحاظ فیزیولوژیک بارها به خواص اثربخش رنگ‌ها اشاره شده است. سواد رسانه‌ای و آگاهی مخاطبان به خصوص در سال‌های اخیر فیلم‌سازان و تولیدکنندگان هنر صنعت رسانه انیمیشن را به سوی سینمای بصری رهنمون ساخته و رنگ به عنوان عنصری مهم نقش قابل توجهی دارد. هنر انیمیشن ایران زمین نیز با قدمتی طولانی، متأثر از چنین رویکردی سال‌ها در تلاش است که از خصایل رنگ‌ها در تبلور و پرتوافشانی دین و فرهنگ ملی سود جوید. پژوهش حاضر با هدفی کاربردی در صدد آن است تا منزلت و جایگاه این باور ملی در خصوص نقش نمادین رنگ را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. مسئله اصلی پژوهش حاضر واکاوی چگونگی استفاده از رنگ‌ها در فضا سازی انیمیشن‌های مذهبی ایرانی با تکیه بر فرهنگ کهن ایرانی اسلامی می‌باشد. روش تحقیق کیفی با رویکردی تحلیلی، توصیفی بر اساس گردآوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و آرشیوهای صوتی تصویری می‌باشد. از این رو، فیلم «شاهزاده روم» به صورت انتخاب هدفمند مورد مذاقه قرار خواهد گرفت.

اهداف پژوهش:

۱. واکاوی تأثیر رنگ‌ها و معانی آن‌ها در هنر، فرهنگ، متون اسلامی و مخاطب.
۲. بررسی لزوم استفاده از رنگ‌ها برای القای یک فضای مذهبی در انیمیشن‌های ایرانی.

سؤالات پژوهش:

۱. رنگ‌ها در مذهب شیعه و فرهنگ ایرانی دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟
۲. چگونه می‌توان از رنگ‌ها در فیلم‌های انیمیشن استفاده کرد به گونه‌ای که حامل باورهای فرهنگی و اعتقادات ملی و مذهبی باشند؟

کلیدواژه‌ها: رنگ‌های نمادین، فضا سازی، انیمیشن‌های مذهبی ایرانی.

مقدمه

باور ایرانیان همواره به صورت‌های گوناگون در قالبی غیرمستقیم در آثار هنری‌شان جلوه‌گر شده است. زبان بیانی غیرمستقیم چه کلامی، که در شعر و ادبیات تبلور یافته، و چه بصری، که در فرش‌ها، نگاره‌ها، معماری و غیره، نمایان است، همواره گویای نوعی زیبایی‌شناسی منحصر به فرد مختص این مرزوبوم است. شاعران و ادیبان، هنرمندان، پزشکان و روانشناسان، روحانیون و عرفا، فیلسوفان و اندیشمندان، و حتی دولت‌مردان و سیاست‌مندان هر کدام به گونه‌ایی به زبان بصری و بیانی رنگ و تأثیر آن بر ذات و سبک زندگی مردم و جامعه پیرامون خود اشاره کرده و کاربرد آن را مورد توجه قرار داده‌اند.

هنر انیمیشن قادر است بر پایه خصلت‌های خاص رنگ، بسیاری از پیام‌های ارتباطی، آموزشی، ایدئولوژیک را در ذهن و افکار تماشاگر انتقال دهد و تأثیرگذار باشد. انیمیشن ایران توانسته است مقام ویژه‌ای در وطن و جامعه بین‌المللی کسب کند، اما تاجایی که محقق مشاهده کرده است در زمینه بررسی و بیان مکتوب ویژگی‌های خاص فرهنگی انیمیشن ایرانی و مذهبی پژوهش‌های اندکی صورت گرفته و خلأ علمی فراوانی وجود دارد. مقاله حاضر بر مبنای چنین پنداشتی با درک اهمیت و ضرورت نیازهای پژوهشی صورت گرفته است. مسئله پژوهش حاضر واکاوی چگونگی استفاده از رنگ‌ها در فضا سازی انیمیشن‌های مذهبی ایرانی با تکیه بر فرهنگ کهن ایرانی اسلامی می‌باشد.

تاکنون تعداد معدودی انیمیشن مذهبی ایرانی ساخته شده و از طرفی تحقیق در رابطه با فضا سازی انیمیشن‌های مذهبی به ویژه ایرانی و بررسی چگونگی و چرایی حضور رنگ‌ها یک فعالیت بکر است. محقق تاجایی که مشاهده کرده است، منابع وجود ندارد و تنها می‌توان به موارد زیر پیرامون ویژگی‌های فرهنگی و مذهبی رنگ اشاره کرد. شیمیل و ساسک (۱۳۸۲) ارزش‌های رنگ در هنر و ادبیات ایران، ترجمه مریم میراحمدی است. نگارنده معتقد است که ایرانیان در ابتدا تحت تأثیر تفکرات آئین زرتشت، کتاب‌های اوستایی و پهلوی بوده اما پس از ظهور اسلام دیدگاه ایرانیان متأثر از ترکیبی از فرهنگ و اندیشه ایرانی و اسلامی شده است.

جودی نعمتی (۱۳۸۶) تناسب رنگ‌ها در صورخیال و هسته روایی شاهنامه را بررسی کرده است. پژوهشگر در این مقاله به تأثیر رنگ‌ها در خیال شاعر و تبلور آن در شعر سروده‌شده پرداخته است. از نظر او رنگ با مضمون، شخصیت‌ها، حوادث و ماجراها رابطه معناداری دارد. امینی لاری و خیراندیش (۱۳۹۲) جلوه‌های نمادین رنگ در ادب عرفانی، را نگاشته است. محقق در این تحقیق به شیوه بیانی استعاری و رمزی به کار گرفته در معرفت شهودی عرفا پرداخته است. عارف در هر یک از مراکز هفت اندام لطیف، ادارک‌های متفاوتی از الوان یا بینش‌های رنگین گوناگون دارد که مراحل کشف باطنی اوست. نیکوبخت و قاسم‌زاده (۱۳۸۷) سمبولیم نور و رنگ در عرفان ایرانی - اسلامی را بررسی کرده‌اند. این مقاله به نقش سمبولیک رنگ‌ها در بیان کیفیت نفسانی و تجربه‌های شخصی عرفا پرداخته است.

باتوجه به آنچه ذکر شد پژوهش حاضر بر آن است تا به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای به بررسی این موضوع بپردازد.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر پس از مکاشفه و بررسی، پاسخگویی سئوالات مطرح شده به شرح زیر است.

۱- رنگ‌ها در مذهب شیعه و فرهنگ ایرانی دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟

رنگ‌ها در فرهنگ ایرانی و مذهب شیعه دارای ویژگی‌های گسترده‌ایی هستند. حس غم و شادی و گرمی و سردی. مهربانی و عداوت. دوری و صمیمیت، نیک‌خویی و بدخویی، ترس و شجاعت همگی از ویژگی رنگ‌هاست و هنرمندان از این خصایص در هنر ایرانی-اسلامی بهره برده‌اند. رنگ‌ها همواره الهام‌بخش و تداعی‌کننده عالم ملکوت در هنر ملی-مذهبی بوده‌اند و این شاید بزرگ‌ترین و مهم‌ترین ویژگی آن‌هاست که در مذهب شیعه و فرهنگ ایرانی بسیار مورد توجه قرار گرفته است. واکاوی اسناد ارائه شده در پژوهش حاضر گواه این مدعاست.

۲- چگونه می‌توان از رنگ‌ها در فیلم‌های انیمیشن استفاده کرد، به گونه‌ای که حامل باورهای فرهنگی و اعتقادات ملی و مذهبی باشند؟

نتیجه حاصله پس از مذاقه و بررسی مورد مطالعاتی ارائه‌شده براساس مبانی نظری، نشان از آن دارد که به‌کارگیری رنگ‌ها در یک فیلم انیمیشن مذهبی اگر با دلیل باشد و فیلم‌ساز آگاهانه از خواص ارزشمندشان بهره گیرد، اثر نمایشی کاربرد استعاره‌ای مناسبی از رنگ‌های ملی-اسلامی را دارا خواهد شد و تأثیر مناسبی بر بینندگان و مخاطبان خواهد گذاشت و کلام بیهوده پرهیز خواهد شد.

فهرست منابع و مآخذ

- ابوطالبی، الهه. (۱۳۷۲). مفاهیم نمادین رنگ‌ها، تهران: اداره پژوهش‌های اسلامی.
- احمدی ملکی، رحمان. (۱۳۷۸). "پیکره‌های رنگی هفت پیکر"، مجله ادبیات داستانی، شماره ۵۲. صص ۱۸-۲۹.
- احمدنژاد، کامل. (۱۳۹۶). "برسی عنصر رنگ در شاهنامه فردوسی"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات دانشگاه شیراز.
- بسته نگار، مهرنوش. (۱۳۹۳). "رنگ از منظر ایرانی"، فصلنامه منظر، شماره ۲۹. صص ۶۵-۵۸.
- بلوردی، طیبیه. (۱۳۸۷). "رنگ‌ها و پیام‌ها در قرآن"، نشریه مشکات، شماره ۹۸. صص ۱۰۱-۷۵.
- بلخاری قهری، حسن. (۱۳۸۴). حکمت، هنر و زیبایی، تهران: فرهنگ اسلامی.
- پاشایی فرخی، کامران. (۱۳۹۴). "مقاله بررسی نماد رنگ در آثار سعدی"، نشریه بهارستان سخن، شماره ۲۹. صص ۸۲-۶۱.
- پاکنژاد، رضا. (۱۳۶۳). اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، تهران: بنیاد فرهنگی دکتر پاک‌نژاد.
- چوناکوا، ا.م. (۱۳۷۶). "مقاله جنبه نمادی رنگ در متن‌های پهلوی"، مترجم لیلا عسگری، نامه فرهنگستان، شماره ۱۲، صص ۷۲-۶۴.
- رازی، نجم‌الدین. (۱۳۸۷). مرصادالعباد، به اهتمام محمد امین ریاحی، چاپ دوازدهم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- راکعی، سارا. (۱۳۹۵). رنگ در زندگی، فرهنگ، هنر و باور ایرانیان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- روشن، امین. (۱۳۸۵). "رنگ در شاهنامه"، مجله حافظ، شماره ۲۷، صص ۷۰-۶۷.
- زُمرشیدی، حسین؛ زُمرشیدی، زهرا. (۱۳۹۱)، "هنر کاشی‌گری و کاشی‌کاری معماری ایران تا پایان دوره تیموری"، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی. شماره ۱۰، صص ۶۰-۴۹.
- سلطانعلی یزدی، مونا. (۱۳۹۵). بررسی ساختارهای رنگ و کارکرد آن براساس نوع روایت در انیمیشن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد انیمیشن، دانشگاه هنر.
- سهروردی. (۱۳۸۰). مجموعه مصنفات شیخ اشراق. تصحیح هانری کربن، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.
- شیمِل، آنه ماری؛ ساسک، پرسیلا. (۱۳۸۲). "ارزش‌های رنگ در هنر و ادبیات ایران"، ترجمه مریم میراحمدی، مجله نامه انجمن، شماره ۱۲، صص ۵۸-۴۰.
- ضابطی جهرمی، احمد. (۱۳۷۸). سینما و ساختار تصاویر شعری در شاهنامه، تهران: انتشارات فرا.
- ضیاءپور، جلیل. (۱۳۵۳). آشنایی با رنگ آمیزی در آثار هنری ایرانیان از کهن‌ترین زمان تا دوره صفویه، تهران: وزارت فرهنگ و هنر.

- طباطبائی، سید محمدحسین. (۱۳۸۵). آداب زندگی پیامبر، تهران: انتشارات تهذیب.
- عطار، شیخ فریدالدین. (۱۳۶۱). اسرارنامه، با تصحیح [وشرح] صادق گوهرین، تهران: انتشارات زوار.
- عسگری، فاطمه؛ اقبالی، پرویز. (۱۳۹۲). "تجلی نمادهای رنگی در آیین هنر اسلامی"، مجله جلوه هنر، شماره ۹، صص ۴۳-۶۲.
- عناقه، عبدالرحیم، محمودیان، حمید، صابریزاده، رقیه. (۱۳۹۱). "تجلی عرفان در معماری مسجد"، مجله عرفان اسلامی شماره ۳۳، صص ۱۵۹-۱۸۸.
- فرزان، ناصر. (۱۳۸۴). تاریخ و تحول هنر و صنعت رنگ در ایران و جهان، تهران: انتشارات تهران.
- کبری، نجم‌الدین. (۱۳۸۸). فوائج الجمال و فوائج الجلال. مترجم قاسم انصاری. تهران: انتشارات طهوری.
- کربن، هانری. (۱۳۹۳). انسان نورانی در تصوف ایرانی. مترجم فرامرز جواهری‌نیا. تهران: چاپخانه گلبن.
- کلاهیچیان، فاطمه؛ نورایی، الیاس و نظری‌فر، فاطمه. (۱۳۹۶). "تأملی بر کارکرد محتوایی رنگ در غزلیات مولوی"، مجله متن پژوهی ادبی، شماره ۷۱، صص ۹۹-۱۲۹.
- محمودی، سید احمد. (۱۳۸۷). "رنگ در قرآن کریم"، مجله بینات، شماره ۵۷، صص ۵۸-۸۳.
- مصدقیان، وحیده. (۱۳۹۱). "رنگ و نقش در مسجد گوهرشاد"، شماره ۱۶۶، صص ۱۵-۱۶.
- معماریان، غلامحسین؛ عظیمی، سیروان و کبودی، مهدی. (۱۳۹۳). "ریشه‌یابی کاربست رنگ آبی در پنجره‌های ابنیه سنتی مسکونی (نمونه موردی ابنیه مسکونی اورامان)"، پژوهش‌های معماری اسلامی، شماره ۳، صص ۴۶-۵۹.
- میرصالح، سیدمحمدحسین. (۱۳۹۱). "برسی آثار رنگ‌ها بر روان انسان با تکیه بر قرآن و حدیث، شماره ۲۹، صص ۱۵۶-۱۲۸.
- نجیب‌اوغلو، گل‌رو. (۱۳۷۶). هندسه و تزیین در معماری اسلامی، مترجم مهرداد بیدهندی، تهران: انتشارات روزانه.
- نظامی، الیاس بن یوسف. (۱۳۷۶). هفت پیکر با تصحیح و حواشی حسن وحید دستگردی، مترجم سعید حمیدیان، تهران: انتشارات قطره.
- نظامی، الیاس بن یوسف. (۱۳۷۸). خسرو و شیرین با تصحیح و حواشی حسن وحید دستگردی، مترجم سعید حمیدیان، نشر: قطره.
- یاوری، حورا. (۱۳۷۴). روانکاوی و ادبیات تهران، تاریخ ایران، تهران: انتشارات سخن.